

je vervolgens ook nog persoonlijk raakt en het voelt 'lekker' dan zijn we snel geneigd om iets aan te nemen als werkelijkheid.' Daarnaast wordt het door verbeterde technologie steeds lastiger om nep van echt nieuws te onderscheiden. Zo vertelt ook hoogleraar Computervisie Theo Gevers van de Universiteit van Amsterdam. Hij doet onderzoek naar de techniek 'deepfake'. Dit is een techniek die wordt gebruikt voor het samenstellen van menselijke beelden met behulp van computers. Met deze software kun je iemand dingen laten zeggen of doen die hij of zij in werkelijkheid nooit gezegd of gedaan heeft. Theo: 'Er zijn apps waarmee je vrij eenvoudig een goede deepfake kunt maken. De techniek is inmiddels zo goed dat het steeds lastiger wordt echt van nep te onderscheiden.'

Check de bron

Verbeterde technologie, snellere verspreiding en luie hersenen. Je zou bijna denken dat strijden tegen nepnieuws een verloren zaak is. Om leerlingen te helpen is daarom een poster gemaakt die aan de hand van zes checks de betrouwbaarheid van een bron ter discussie stelt. Je kunt deze in het lokaal ophangen, maar de tips zijn ook digitaal te vinden op www.isdatechtzo.nl/doe-de-check.

Op isdatechtzo.nl zijn verder verhalen en tips van experts Theo Gevers en Margriet Sitskoorn en ervaringsdeskundige Sonia Pereira te vinden. Deze filmpjes zijn goed bruikbaar als inleiding of uitleg bij een les over betrouwbaarheid van bronnen. Ook staat er materiaal om je verder te verdiepen of aan de slag te gaan met leerlingen. Zie daarvoor de pagina 'meer leren'. Hier is bijvoorbeeld het Slecht Nieuws-spel te vinden, waarin leerlingen in de huid van een nepnieuwsmaker kruipen om zo zelf te ervaren hoe je bronnen kunt gebruiken om mensen te manipuleren. ■

Tien verhalen over slavernij

Slavernij. Het verhaal van João, Wally, Oopjen, Paulus, Van Bengalen, Surapati, Sapala, Tula, Dirk en Lohkay. *Eveline Sint Nicolaas, Valika Smeulders e.a.* (Rijksmuseum/Atlas Contact, Amsterdam 2021), 350 blz., € 27,99

Is er ooit een historische expositie geweest die, voor opening, zoveel aandacht heeft gekregen? Grote artikelen in landelijke dagbladen en andere media, een documentaire, een geplande live-uitzending van de opening, het kon niet op. Valika Smeulders, in 2017 aangesteld als een van de conservatoren van de tentoonstelling *Slavernij* in het Rijksmuseum was overal prominent in beeld. De expositie – tot en met 29 augustus 2021 te bezoeken na het boeken van een starttijd op de website van het museum – bestaat uit persoonlijke verhalen, tien in totaal, verteld door Nederlanders met een rechtstreekse link met de personen over wie zij vertellen. Vijf verhalen over het systeem en evenveel narratieven over mensen die zich tegen het systeem uitspraken. 'Ik wil de mensen hun naam teruggeven. Ik wil weer bij de persoon komen,' vertelde Smeulders. 'Bronnen over slaven zijn bijna altijd vanuit het perspectief van de bezitter gemaakt, maar soms komen gegevens over de slaafgemaakte naar boven. Wij moeten bekwaam worden in het vertellen van die verhalen, want verhalen maken dat de geschiedenis dichterbij de mensen komt. Het gaat om educatie van de bezoekers. Het gaat om wat wij allen met de gezamenlijke geschiedenis doen en hoe je vandaaruit de samenleving beter kunt begrijpen en beter kunt maken.' De consequentie is dat de expositie – en het bijbehorende boek – opgebouwd is rond tien personen over wie net wat meer bekend is, en die representatief kunnen zijn voor tienduizenden anderen. Als bezoeker maak

je middels een door een hedendaagse Nederlander ingesproken tekst kennis met de verschillende personen. Zo vertelt voormalig wereldkampioen kickboksen Remy Bonjasky over Wally, een opstandige slaafgemaakte, levend verbrand om een voorbeeld te stellen. De voorouders van Bonjasky zijn waarschijnlijk gevluchte maroons van plantage Palmeneribo, de plantage waar Wally in 1707 werd vermoord. Een ander verhaal is ingesproken door actrice Joy Delima, wier achternaam verwijst naar het kasteel Elmina in Ghana, waar slaafgemaakten werden ingescheept. Zij vertelt over João Mina (gezien de naam waarschijnlijk ook ingescheept in Elmina), een Afrikaanse slaafgemaakte die in 1646 van een Portugese plantage vluchtte naar Recife, dat toen in Nederlandse handen was. In het archief van de WIC bevinden zich 76 stukken met verslagen van 110 verhoren van gevluchte personen. João moest vooral militair interessante informatie geven en mocht vertellen over de leefomstandigheden in de Portugese kolonie. Die waren niet best: er was slechts een karig 'rantsoen soo van farinha (cassavemeel) versch vlees ende andersints'. Hoe het met hem afgelopen is, is onbekend.

'Het museum bleek zelf veel in bezit te hebben, toen er met andere ogen naar de voorwerpen werd gekeken'

Het boek, net als de expositie simpel genaamd *Slavernij*, bestaat uit enkele inleidende hoofdstukken, tien verhalen en een stand van het denken over slavernij in Nederland. De meeste artikelen zijn van de hand van conservatoren Eveline Sint Nicolaas, Stephanie Archangel, Maria Holtrop en Valika Smeulders. In de inleiding laten Sint Nicolaas en Smeulders weten dat het al snel duidelijk was dat de expositie niet economisch, maar sociaal getint zou zijn. Dat was een uitdaging, want er is veel meer economisch dan sociaal materiaal voorhanden. Het museum bleek zelf veel in bezit te hebben, toen er met andere ogen naar ►

de voorwerpen werd gekeken. Zo was er een prachtige aan Willem IV geschonken rococo-doos waarvan pas bij tweede beschouwing bleek dat de handel in goud, ivoor én mensen erop afgebeeld stond. De vader van Marten (van Oopjen) bleek de eigenaar van de grootste Amsterdamse suikerbakkerij. En op het schutterstuk van Bartholomeus van der Helst, vlak bij de *Nachtwacht*, staat een zwart jongetje. Het was destijds een statussymbool, zo'n exotisch persoon, geen slaaf, want slavernij bestond formeel niet in de Republiek, maar wel een bediende. Wie goed kijkt in Europese kunstcollecties vindt vaker zwarte personen, meestal afgebeeld in een dienstbare rol.

Toch zullen de schilderijen waarschijnlijk niet de topstukken zijn van de expositie. Als het Rijksmuseum echt werk wil maken van het streven om niet alleen als het nationaal kunstmuseum maar ook als het nationaal historisch museum gezien te willen worden, dan moet de nadruk op de meer 'dagelijkse' zaken worden gelegd. Het boek doet dat vermoeden, daarin worden bijvoorbeeld vijf luidklokken – uit Batavia, Curaçao, Suriname, de Kaapkolonie en Demerary – afgebeeld. De negentiende-eeuwse *kappa*, aangekocht voor de expositie, hoort bij de topstukken. Waarschijnlijk zullen ook weer de diorama's van Gerrit Schouten prominent in beeld zijn. De blauwe glazen kralen, gevonden bij Sint Eustatius, en het verhaal erbij zullen voor velen nieuw en belangwekkend zijn. Het topstuk is echter de *tronco*, de geschonken meervoudige voetboei. Het heeft weinig verbeeldingskracht nodig om je in te denken wat een verschrikking het geweest moest zijn om hier geza-

menlijk in vastgeketend te zijn. Andere prominente zaken zullen te maken hebben met slavernij 'in de Oost'; in de inleiding wordt eerst over de VOC en pas daarna over de WIC gesproken: 'De VOC, maar ook andere Europese partijen, handelden naast, en in concurrentie en interactie met, Aziatische, Afrikaanse en Arabische bestuurders en kooplieden. De komst van de Nederlanders gaf een sterke impuls aan de slavenhandel en de productie van handelswaar door middel van slavernij.'

Het boek eindigt met 'De stand van denken over slavernij in Nederland', een zalvend artikel van Karwan Fatah-Black (RUL) en Martine Gosselink (Mauritshuis). Hoewel de controverses over het denken over slavernij worden aangestipt, wordt niet eenmaal aangehaald wie met wie in discussie is. Fatah-Black en Gosselink spreken negen uiteenlopende vooraanstaande onderzoekers. Reggie Baay en Matthias van Rossum zijn gesprekspartners over de VOC. Gert Oostindie en Alex van Stipriaan zijn prominente hoogleraren. Pieter Emmer en Gloria Wekker zijn met emeritaat. Het is bekend hoezeer de meeste gesprekspartners en Emmer het niet met elkaar eens zijn, maar het wordt niet genoemd. Het meest belangwekkende in dit artikel wordt gezegd door Van Stipriaan (Erasmus Universiteit): 'Daarom zijn veel Nederlanders trots op hun land als toonbeeld van tolerantie, zelfs als gidslid in de wereld. En dat botst natuurlijk met zoiets onmenselijks als slavernij. Het idee tot de foute kant te behoren past niet in het nationale zelfbeeld en dat werkt een beperkte visie op de geschiedenis in de hand. Vaak is dan het argument: "Je kunt de geschiedenis niet bekijken door de bril van nu." Maar dat hoor je nooit als het om positieve geschiedbeleving gaat. (...) Je kunt niet shoppen in de geschiedenis en alleen datgene eruit pikken dat je welgevallig is. Zie nationale geschiedenis als een mensenleven. Niemands levensverhaal bestaat enkel uit hoogtepunten.'

Bij de tentoonstelling is lesmateriaal gemaakt, dat door ThiemeMeulenhoff op alle scholen is verspreid. Naast het tijdschrift van 26 pagina's zijn

SLAVERNIJ

er activerende (grote) opdrachten op internet te vinden. Ook hier gaat het om verpersoonlijking: maak een eigen stamboom, schrijf een brief naar een slaafgemaakte, maak een museum over jezelf. De tentoonstelling hoeft niet bezocht te worden om toch voor inleving te zorgen. Wat zal blijvend zijn? Vele Nederlandse musea hebben hun teksten bij voorwerpen en afbeeldingen al aangepast, het Rijksmuseum voorop. Het Rijks heeft de afgelopen vier jaar een aantal waardevolle acquisities gedaan en gekregen (de *tronco*). Valika Smeulders mag, als een van de gesprekspartners van Fatah-Black en Gosselink, het boek besluiten. Zij 'noemt voor de toekomst het belang dat er oprechte, aparte aandacht is voor koloniale slavernij, zodat je kunt vertellen dat racisme een uitwas van dit fenomeen is. (...) Smeulders wil slavernij in het straatbeeld, in ons nationale herdenken.' Verwijzend naar de eeuwige vlam op de Champs-Élysées: 'Zo'n vlam brandend houden vergt zorg en aandacht. Dan erken je pas dat slavernij een groot deel van onze geschiedenis is. Een prachtig symbool dat je zo'n monument verzorgt als deel van je familie. En een vlam straalt bovendien licht uit, iets positiefs. Als je samen naar het licht gaat, werk je vanuit kracht en positivisme aan de toekomst.'

Ger Jan Onrust ■

Filmpjes

Het Rijksmuseum heeft tien korte filmpjes gemaakt over de personages die in de expositie belicht worden. De filmpjes zijn erg geschikt om in de klas te tonen, want in enkele minuten wordt uit de doeken gedaan wie de persoon was, waar hij/zij voor stond en wat de relevantie voor het verhaal nu is. Zie: rijksmuseum.nl/nl/stories/slavernij.